

Висновки

Отже, глобалізація в її сучасному варіанті спричиняє «переформатування» структури сучасного світу, а в результаті цього – коригування теоретичної системи осягнення світу, трансформування її основного засобу – філософування та, відповідно, мови філософії. За цих умов особливо чітко вирізняються такі проблемні аспекти: мінливість термінологічної системи філософії (некритичне застосування понять); проблема «екології» філософського слова (термінологічне спрощення, підміна філософської термінології псевдотермінами); питання вироблення власне філософської термінології в межах національних мов; проблема вибору між науковим і літературним стилем філософування; мультилінгвізм філософського дискурсу (інтенсифікація міграційних процесів).

Виділено лише найголовніші проблемні аспекти, проте вже вони дають змогу усвідомлювати соціокультурну обумовленість мови філософії, а проблему її трансформації – вихідною позицією осмислення всіх інших філософських проблем.

Список літератури

1. Rorty R. Philosophy in Amerika Today / R. Rorty // Consequencer of Pragmatism. – Brighton: The Harvester Press, 1982. – P. 220.
2. Апель К.-О. Моя інтелектуальна біографія в контексті сучасної філософії / К.-О. Апель // Філософія без границь : [зб. тр.] / под ред. В. В. Миронова. – М. : Воробьев А. В., 2001.
3. Бибихин В. В. Язык философии / В. В. Бибихин. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Языки славянской культуры, 2002. – 416 с.

О. Антипова

КОНЦЕПТУАЛЬНОЕ ПОЛЕ ФИЛОСОФСТВОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

В статье исследуются основные тенденции трансформации концептуального поля философствования, в том числе языка философии, в условиях глобализации, присущей современному обществу.

Ключевые слова: философствование, язык философии, глобализационные процессы, трансформация понятийного аппарата.

O. Antipova

THE CONCEPTUAL FIELD OF PHILOSOPHIZING IN CONDITIONS OF GLOBALIZATION

The article is devoted to the study of the main tendencies in transformation of the conceptual field of philosophizing in conditions of globalization processes typical for modern society.

Keywords: philosophizing, language of philosophy, globalization processes, transformation of the conceptual apparatus.

УДК 141.7

Л.В. Броннікова

СУСПІЛЬСТВО ЗНАТЬ І ПОСТНЕКЛАСИЧНА НАУКА: ВЗАЄМОВПЛИВ КОНТЕКСТІВ

Чорноморський державний університет імені Петра Могили

Анотація. У статті розглядаються зміни в науці на тлі соціальних трансформацій початку XXI століття. Показано, що сучасний стан розвитку науки називають постнекласичним, а однією з специфічних рис сучасного наукового виробництва є міждисциплінарність.

Ключові слова: суспільство знань, постнекласична наука, міждисциплінарні дослідження, трансдисциплінарні дослідження, комунікація.

Вступ

Із 70-х років 20 ст. наукове знання стає домінуючим ресурсом виробництва і сцієнтифікації суспільних відносин. Саме тому проблеми взаємодії суспільства і науки, вплив соціокультурних чинників на зміст знання, засоби та результати пізнавальної діяльності залишаються актуальною темою філософської рефлексії.

Жваве обговорення змісту суспільства нового типу у другій половині 20 століття було пов'язане з

4. Гадамер Х.-Г. Истина и метод: Основы философской герменевтики / Х.-Г. Гадамер. – М. : Прогресс, 1988. – 704 с.

5. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию / В. фон Гумбольдт ; пер. с нем. Г. В. Рамишвили. – М. : Прогресс, 1984. – 397 с.

6. Делез Ж., Гваттари Ф. Что такое философия? / Ж. Делез, Ф. Гваттари ; пер. с фр. и послесл. С. Н. Зенкина. – М. : Ин-т эксперимент. социологии; СПб. : Алетей, 1998. – 288 с.

7. Дротянко Л. Г. Соціокультурні підстави трансформації соціокультурного апарату сучасного філософування / Л. Г. Дротянко // Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія. – 2014. – № 2 (20) – С. 15-18.

8. Ищенко Е. Н. Современный философский дискурс: пространство и границы / Е. Н. Ищенко // Вестник ВГУ. Серия: Гуманитарные науки. – 2003. – № 2. – С. 195-209.

9. Йосипенко О. М. Від мови філософії до філософії мови: проблема мови у французькій філософії другої половини XX – початку XXI століть / О. М. Йосипенко. – К. : Укр. Центр духов. культури, 2012. – 479 с.

10. Калашникова Н. А. Язык философии и философская рефлексия / Н. А. Калашникова // Вестник Волгоградского государственного университета. Серия : Философия. – 2008. – № 2 (8). – С. 7-11.

11. Неретина С. С. Тропы и концепты / С. С. Неретина. – М. : ИФРАН, 1999. – 277 с.

12. Новоставська О. І. З історії української філософської термінології (етапи розвитку та сучасний стан) // Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія : Лінгвістика і літературознавство : [міжвуз. зб. наук. ст.]. – 2010. – Вип. 23, ч. 4. – С. 349-361.

13. Новоставська О. І. Філософська термінологія: специфіка, класифікація, еволюція / О. І. Новоставська // Філологічні трактати. – 2013. – Т. 5. – № 4. – С. 52-61

14. Эпштейн М. Проективный словарь философии. Новые понятия и термины [Электронный ресурс] / М. Эпштейн. – Режим доступа : <http://topos.ru/article/1676>.

усвідомленням необхідності вдосконалення капіталізму на основі технічного прогресу. Проблематика нової соціально-політичної ролі наукового знання, а також його впливу на процес соціальних трансформацій загалом, була інтегрована Д.Беллом у концепції постіндустріального суспільства. Саме він чітко зазначив, що на цьому новому щаблі розвитку суспільства зміцнюється роль науки і знання як основної інституціональної цінності соціуму, відбувається безпосереднє залучення вчених та економістів у політичний процес, звужується коло традиційних

інтелектуальних інтересів та цінностей і, разом із тим, змінюються відношення між гуманітарною та техносферами.

Постановка завдання

Очевидно, що знання завжди було ресурсом розвитку суспільства. Наприкінці ХХ століття в суспільному розвитку виявилися нові суттєві риси, розпочалося формування інформаційної епохи. Масове впровадження електронно-обчислювальної техніки, інформаційних систем у сферу виробництва, управління та комунікації обумовили виникнення принципово нової взаємодії між людьми. Інформація почала відігравати роль товару і стала рушійною силою суспільного життя, що згодом сприяло утворенню так званої «економіки знань». Розвинені країни отримали можливість для потужного відриву від іншого світу, а філософи занурилися у дискусії щодо визначення даного ступеня суспільного розвитку – або це є інформаційне суспільство, або суспільство знань, або перехідний етап від інформаційного суспільства до суспільства знань.

Завданням даної статті є аналіз деяких аспектів взаємодії та взаємовпливу сучасної науки та соціуму. Прагматизація і комерціалізація науки, тобто виробництво наукового знання виключно в контексті його застосування, скорочення обсягів суто теоретичних наукових досліджень пояснюють появу нових епістемічних стратегій. Запити суспільства знань вимагають розмаїття форм співпраці (комунікації) та інтеграції різних теоретичних проектів і методологій. Про трансформування структури сучасної науки, наукового простору загалом свідчать тенденції між- та трансдисциплінарності.

Аналіз досліджень і публікацій

Теорія постіндустріалізму була репрезентована у працях Д.Белла, Дж.К.Гелбрейта, Р. Дарендорфа та ін. Ці автори вбачають причини кардинальних змін у соціумі у зрушенні від сфери виробництва в бік сфери споживання. Представники концепції «інформаційного суспільства» – Й Масуда, М.Порат, Дж. Нейсбіт, Ф.Вебстер – зрушення системи суспільних відносин вбачають у тому, що інформація стає фундаментом будь-яких взаємодій. Розмаїття ідей філософії комунікації репрезентовано в творчості видатних мислителів ХХ століття – К.Ясперса, Г.-Г.Гадамера, М.Бубера, Ю.Хабермаса та інших.

Процес комунікації загалом, а також різновиди комунікації розглядаються в працях сучасних українських авторів – С.Кримського, В.Онопrienка, Л.Ситниченко, І.Добронравової, В.Рижка, В.Чуйка.

Проблеми специфіки постнекласичної науки, істотними ознаками якої є міждисциплінарність та трансдисциплінарність сучасних наукових досліджень, піднімають в своїх публікаціях І. Касавін, О. Князева, С. Курдюмов, К. Майнцер, І. Чернікова.

Основна частина

Радикальний вплив на функціонування соціуму й усіх його формоутворень здійснила інформаційна революція. Зміст поняття інформаційної революції відображає, насамперед, якісно новий стан інформаційних потреб та можливостей сучасної людини, рівень динаміки інформаційних процесів у суспільстві, зростання багатоманітності видів і форм соці-

альної інформації. Результатом інформаційної революції є поступовий перехід до нової цивілізації – так званого інформаційного суспільства.

В умовах інформаційного суспільства різні види людської діяльності базуються на знаннях, що є кодифікованими у різноманітних технологіях та комп'ютерних програмах. Знання стають основою функціонування суспільства. У сучасному соціумі формується нова інформаційна економіка, змінюються продуктивні сили та виробничі відносини. У такий спосіб зазнають значних змін не тільки соціальна реальність загалом, а й усі формоутворення культури. Зокрема, змінюється образ сучасної науки, комунікація в середині наукового співтовариства, структурна організація науки.

Розвиток науки є надзвичайно складним процесом, який можна порівняти зі зростанням живого організму. Зокрема, процеси диференціації, спеціалізації, аналізу змінюються кооперацією, синтезом. Процес морфогенезу науки стає очевидним на тлі глобальних наукових революцій, персоніфікованих іменами І.Ньютона та А.Ейнштейна. Незважаючи на розмаїття, наука як історична форма пізнавальної діяльності завжди була цілісним утворенням, в якому окремі дисципліни тісно зв'язані між собою, перебуваючи у постійній взаємодії та впливаючи одна на одну. У ХХ столітті виникли науки, що зв'язали природознавство і соціогуманітарні дисципліни, – кібернетика, біоніка, гена інженерія тощо.

Наука кінця ХХ – початку ХХІ ст. переживає чергову революцію. Це період міждисциплінарної організації науки, становлення нової постнекласичної наукової парадигми. Відомий російський філософ В. Степін перехід до постнекласичної раціональності пов'язує із зверненням науки до нового типу об'єктів – складним системам, що саморозвиваються (це, зокрема, біотехнології, екосистеми, біосфера і т.п.), а також із необхідністю врахування внутрішньо-наукових цілей із позанауковими, соціальними цілями та цінностями [1, с.16]. На думку В. Швирьова, постнекласична раціональність не є суто пізнавальною раціональністю, що претендує на моделювання реальності «як вона є». Насправді вона виступає як форма проектно-конструктивної раціональності [2, с.45]. Мова йде про поступову інтеграцію науки в організовану за новими принципами систему взаємодії науки і технології. Цей новий феномен називають технаукою.

Очевидно, що в умовах соціальних трансформацій початку ХХІ століття наука набуває нових якостей та функцій. Д. Єфременко вказує на «процес дифузії дискурсів науки, політики та суспільства» [3, с.52]. Це означає перетворення суб'єкта науки, яким є наукове співтовариство, на «гібридне співтовариство», що складається з учених, політиків, адміністраторів, представників промисловості та інших зацікавлених груп.

У сучасній філософії науки в деяких підходах акцентується увага на комунікативному аспекті пізнавального процесу, оскільки різні форми та види спілкування суб'єктів пізнання суттєво впливають на зміст знання. На думку І. Касавіна, міждисциплінарне дослідження – це поняття, що виражає особливості пізнавального процесу, який розглядається в

контексті комунікації суб'єктів, які виробляють та споживають знання [4, с.63].

Наукові дисципліни створюються разом із відповідним механізмом трансляції знання. Отже, у парадигмі міждисциплінарності діють вже нові наукові комунікації. Система наукового знання, яка нерозривно зв'язана із певною технічною системою, що забезпечує збереження та трансляцію знань, неминуче трансформується.

Наукова сфера «цифрові гуманітарні науки» існує більше 50-ти років і виконує різні завдання. В світлі проблематики даної статті «цифрові гуманітарні науки» цікавлять нас аспектом міждисциплінарності, зокрема, особливостями міждисциплінарних формальних засобів наукової комунікації. Конкретні дослідження «цифрових гуманітарних наук» не тільки об'єднують різні галузі у гуманітарних науках, а і пропонують нові технологічні і методологічні інструменти іншим дисциплінам, котрі вивчають культуру і суспільство. Зокрема, інструменти Географічних інформаційних систем використовують історики для створення карти трансляції культурних артефактів.

Колективний, інтегративний характер наукової творчості безпосередньо виявляється в дослідженнях «цифрових гуманітарних наук». Команди вчених, що складаються з гуманітаріїв, технологів, соціологів, мистецтвознавців, архітекторів, програмістів утворюються для вирішення різних проблем. Наприклад, фахівці в галузі інформаційних технологій допомагають гуманітаріям виявляти структуру або знаходити способи оптимізації пошуку та аналізу великих комплексів культурних даних.

З 2007 року до сьогодні триває так звана друга хвиля «цифрових гуманітарних наук» – «цифрові гуманітарні науки 2.0». Це наукова модель, метою якої є створення умов і інструментів для виробництва, управління та взаємодії із знанням, яке має «цифрове походження» і репрезентовано в різних цифрових контекстах. Для вчених-гуманітаріїв такими інструментами є програмне забезпечення, що було розроблено для створення, інтеграції, розподілу або комунікації цифрових гуманітарних джерел та колекцій. Крім інструментів, що вже стали традиційними, – такими як цифрові бази даних, метакаталоги, цифрові наукові бібліотеки, пошукові системи та ін., розробляються інноваційні інструменти – віртуальні дослідницькі середовища і епістемічні мережі. Все це разом сприяє появі великої кількості інтерактивних та відкритих проектів. На думку О.Журавльової, розвиток «цифрових гуманітарних наук» свідчить про побудову нового середовища або інфраструктури досліджень, а також про видозміну наукового процесу загалом [5, с.96].

У зв'язку з подальшим використанням термінів «міждисциплінарність» та «трансдисциплінарність» уточнюємо їхнє значення. Міждисциплінарність позначає перш за все кооперацію різних наукових галузей під час вивчення одного і того ж об'єкта. Трансдисциплінарність є характеристикою таких досліджень, що проходять скрізь дисциплінарні кордони, виходять за межі конкретних наук. На думку І. Чернікової, зміни в структурі науки характеризуються як трансформація дисциплінарно організованої науки в трансдисциплінарні дослідження. Трансдисципліна-

рність уже ввійшла в наукову практику і є особливо актуальною в зв'язку з технонаукою і конвергентними технологіями. Це сучасний тип виробництва наукового знання, який являє собою гібрид фундаментальних досліджень, орієнтованих на пізнання істини, і досліджень, спрямованих на отримання корисного ефекту.

На відміну від міждисциплінарного, трансдисциплінарне дослідження має за мету практичне використання, це виробництво знання на вимогу соціуму. Іншими словами, трансдисциплінарність міститься в інтервалі між істиною та користю. Отже, йдеться про якісно новий етап інтегрованості науки в суспільство. Зокрема, у Франції працює Центр міждисциплінарних досліджень (соціологія, антропологія, історія), що вивчає багатокомпонентні системи, які самоорганізуються, а також складне мислення [6, с.25]. Значна частка досягнень сучасної науки є наслідком міждисциплінарних та трансдисциплінарних форм дослідницької діяльності. В наш час трансдисциплінарність виконує завдання вирішення комплексних наукових проблем і соціальних завдань, розширює можливості взаємодії різних дисциплін.

Слід відмітити, що міждисциплінарність не є самостійною формою дослідження, яка вивчає явища на межі окремих наук. Мова йде про рівень складності явищ, що не дозволяє «розкласти» їх на складові, які мають відношення до різних галузей. Завданням сучасної науки є новий полі-- дисциплінарний синтез, нова єдність наукового знання, нове бачення застосування комунікативного підходу. Ця єдність визначається актуальними запитами суспільства. Наприклад, нанотехнології – це нова технологічна культура, що базується на можливості прямого маніпулювання атомами і молекулами з метою отримання принципово нових речовин, матеріалів, структур, систем, властивості яких відомі заздалегідь. Нанотехнології не лише теоретично, а і предметно-практично інтегрують спеціальні наукові дисципліни і технології. В наш час учені працюють над сполученням нанотехнологічних підходів із досягненнями молекулярної біології, біоінженерії, генної інженерії тощо. Такий міждисциплінарний синтез стає базою для розвитку нового класу технологій – нанобіотехнологій. І тільки завдяки появі і можливості використання інформаційних технологій здійснився такий прорив у біології як можливість читати геном людини або протеом (повний комплект білків).

Наведені приклади підтверджують одну із закономірностей історичного розвитку науки – єдність процесів диференціації та інтеграції. Створення нових наукових напрямків, окремих наук відбувається водночас із «стиранням» різких граней, що розділяють різні галузі науки, з утворенням інтегруючих галузей науки, взаємним обміном методами, принципами, поняттями тощо. Як відомо, особливо корисним для об'єднання наук стала поява спільних для різних дисциплін методів дослідження. Зокрема, проникнення у біологію фізичних та математичних методів, а також вплив результатів біологічного пізнання на розвиток когнітивних та інформаційних технологій. Щодо інформаційних технологій, то вони набули статусу надгалузевих, оскільки в наш час

жодна галузь науки чи промисловості не може існувати без їхнього використання. Як зазначає М. Ковальчук, інформаційні технології стали своєрідним «кільцем», котре методологічно та теоретично об'єднує, інтегрує різні наукові дисципліни та технології [7, с.83].

Якщо класична дисциплінарна схема науки описувалась функціональною структурою, то у сучасній постнекласичній науці особливе значення надається нелінійним мережевим взаємодіям, що відображають комплексне розуміння світу. Цьому сприяв розвиток системних досліджень, синергетики, ідеї глобального еволюціонізму, коеволюції, системності, принципи антропності, участі тощо. Сучасна наука намагається включити у картину світу людину. Свідченням цього є популярність концепції Універсальної історії, що синтезує досягнення природничого і соціогуманітарного знання.

У нашому глобалізованому світі сучасні суспільства, економіки та інформаційні мережі є системами з великою кількістю вимірів, що демонструють складну нелінійну динаміку. Відповідно до цих викликів, синергетика пропонує міждисциплінарну методологію для розуміння властивостей динаміки самоорганізації в природі та соціумі. Пандемії, природні катаклізми, технічні аварії, економічні кризи потребують пояснень та передбачення в межах нелінійних моделей. Очевидно, що соціальні та природні системи мають суттєві відмінності. К. Майнцер – відомий німецький фахівець у галузі досліджень складних систем, теорії самоорганізації, теорії хаосу та штучного інтелекту – пропонує дотримуватися балансу між організацією та відповідним ступенем контролю. Людству необхідні глобальні параметри порядку, щоб реалізувати глобальне управління. Глобальні фінансові кризи (наприклад, банківська криза) потребують розробки та застосування глобальних стратегій та міжнародної кооперації націй. Якщо вчені з'ясують глобальні тренди і параметри порядку складної динаміки, то є шанс втілення в життя сприятливих тенденцій. Кооперація в складних системах сприяє прийняттю рішень та діяльності по забезпеченню майбутнього складному світу [8, с. 44]. У такий спосіб модель знання, що формується в постнекласичній науці, відповідає актуальним запитам сучасності – як жити далі, як досягти гармонії в середині соціуму, а також гармонії людства з навколишнім світом.

Висновки

Наприкінці ХХ століття сформувався фундамент нового стану суспільства, ядром якого стали економіка та індустрія виробництва, розповсюдження й

використання знань. Виробництво нових знань, а отже, і нових технологій (знань про те, як можна використати ресурси у інший спосіб, ніж це було раніше) сьогодні визначає відношення між усіма іншими чинниками суспільного виробництва. Нові виклики, нові соціально-політичні і технологічні контексти змінюють трактовки основних рис суспільства, що базується на знаннях.

Сучасний етап у розвитку науки називають постнекласичним – оформлюється нова загальнонаукова картина світу, переосмислюються поняття суб'єкта та об'єкта пізнання, відбуваються значні зрушення в методології пізнання, створюються нові епістемологічні стратегії.

Здійснення міждисциплінарних та трансдисциплінарних досліджень свідчить про зміни у структурній організації науки, а також про трансформацію системи наукової комунікації. Постнекласична наука стирає межі між фундаментальними та прикладними дослідженнями, об'єднує природничі, технічні й соціогуманітарні дисципліни у процесі вирішення комплексних завдань, а також звертається до сенсожиттєвих проблем загальнолюдського значення – майбутнього гармонійного існування природи і соціуму.

Відповідно до законів інформаційного суспільства, інтелектуальний простір початку ХХ століття розширюється та ускладнюється. У такий спосіб нові досягнення вчених та механізми виробництва знання у міждисциплінарно-мережевому просторі постнекласичної науки завжди будуть у колі філософської рефлексії.

Список літератури

1. Степин В.С. Научное познание и ценности техногенной цивилизации // Вопросы философии. – 1989. – №10. – С.3-18.
2. Швырев В.С. О соотношении познавательной и проективно-конструктивной функций в классической и современной науке // В.Швырев // Познание, понимание, конструирование. – М.: Республика. – 2008. – С.30-48.
3. Ефременко Д.В. Концепция общества знания как теория социальных трансформаций: достижения и проблемы // Д.Ефременко // Вопросы философии. – 2010. – №1. – С.49-62.
4. Касавин И.Т. Междисциплинарные исследования: к понятию и типологии // И.Касавин // Вопросы философии. – 2010. – №4. – С.61-74.
5. Журавлева Е.Ю. Эпистемические обещания «цифровых гуманитарных наук» // Е.Журавлева // Вопросы философии. – 2014. – №9. – С.91-96.
6. Черникова И.В. Трансдисциплинарные методологии и технологии современной науки // И.Черникова // Вопросы философии. – 2015. – №4. С.24-32.
7. Ковальчук М.В. Идеология нанотехнологий // М.Ковальчук. – М.: Прогресс. – 2010. – 250 с.
8. Майнцер К. Вызовы сложности в 21 веке // К.Майнцер // Вопросы философии. – 2010. – №10. – С.35-44.

Л. Бронникова

ОБЩЕСТВО ЗНАНИЯ И ПОСТНЕКЛАССИЧЕСКАЯ НАУКА: ВЗАИМОВЛИЯНИЕ КОНТЕКСТОВ

В статье рассматриваются изменения в науке на фоне социальных трансформаций начала XXI века. Показано, что современный этап развития науки называется постнеклассическим, а одной из специфических черт современного научного производства является междисциплинарность.

Ключевые слова : общество знаний , постнеклассическая наука , междисциплинарные исследования , трансдисциплинарные исследования , коммуникация.

L. Bronnikova

KNOWLEDGE SOCIETY AND POST-NONCLASSICAL SCIENCE: INTERACTION CONTEXTS

The article discusses the changes in science against the backdrop of the social transformations of the early 21st century. Modern development of science called postnonclassical features of the modern scientific production is interdisciplinary.

Keywords: knowledge society , Postnonclassical science , interdisciplinary studies , transdisciplinary research , communication.